

Nr 268.

Av herr **Erikson** i Uppsala **m. fl.**, om skrivelse till Kungl. Maj:t
angående upphävande av den med de teologiska pro-
fessurerna förenade prebendeinstitutionen.

Frågor finnas, vilka vid ett mera flyktigt påseende tyckas sakna intresse och betydelse för det allmänna och därför också länge nog förbli okända utanför den trängre krets de närmast röra, och först, när deras lösning kräves genom det allmännas medverkan bli mera allmänt beaktade. En sådan fråga torde den s. k. prebendeinstitutionen vara.

Denna institution har som bekant gamla anor i vetenskapens och kyrkans historia i vårt land. I forna tider, då penningen var dyr och avlöningstillgångarna, i synnerhet vad universitetet angår, små, befanns det vara ett lika enkelt som praktiskt sätt att tilldela en vetenskapsman ett pastorat såsom prebende, vars avkomst fick utgöra hans lön, helt eller delvis, för hans arbete i universitetets tjänst. Från början torde denna anordning nästan uteslutande haft ekonomisk betydelse. Och granskar man de utlåtanden, som tid efter annan, såväl av kyrkliga som andra myndigheter avgivits i frågor, som berört enskilda församlingars prebendenatur, finner man kanske icke utan förvåning, hurusom nästan uteslutande den ekonomiska synpunkten synes spela någon roll för frågans avgörande. Nekas skall dock ej, att ifrågavarande institution under de tider, då vetenskapen ej ännu hunnit så ytterligt specialisera sig, och kraven på dess idkare ännu ej nått en omfattning som i vår tid, mäktat tillföra såväl vetenskapen som det kyrkliga och religiösa livet vissa vinster, som, såsom ej sällan torde vara fallet, varken från början varit beräknade eller insedda, men väl sedermera kunnat konstateras såsom ett faktiskt resultat av utvecklingen.

Såsom ett vittnesbörd om vunnen insikt om en ideell vinst av den beröring och samverkan mellan vetenskapen och det kyrkliga livet, var- till prebendeinstitutionen avsiktligt eller oavsiktligt givit anledning, torde

utan tvivel få tolkas 1868 års kyrkomötes beslut, att ingen teologie professorsbeställning skulle kunna vinnas utan intyg om minst ett års prästerlig tjänstgöring inom kyrkan. Men denna kyrkomötets syn på saken kan knappast sägas ha gått igen, än mindre slagit igenom i myndigheternas sätt att bedöma hithörande frågor under det halvsekel, som snart förflutit, sedan nyssnämnda kyrkomötesbeslut fattades. Och om ej frågan ännu allt jämt ägde en ekonomisk betydelse, som visserligen ej efter nutida mått kan kallas stor, skulle sannolikt hela prebendeinstitutionen, i den mån de nya prästlöneregleringarna träda i kraft, i de respektive pastoraten så gott som av sig självt upphöra att finnas till.

Prebendepastorat finnas tilldelade 6 teologie professorer vid Uppsala universitet och lika många vid Lunds. Från biskopsprebendena kan man i detta sammanhang helt bortse, enär de efter hand komma att försvinna, allt eftersom Kungl. Maj:t i varje fall särskilt därom beslutar, och lektorsprebendernas indragning torde redan vara genomförd. Att prebendeinstitutionen, åtminstone enligt befintliga yttranden av kyrkliga och andra statsmyndigheter, huvudsakligen tillmätes ekonomisk betydelse är redan nämnt. Och vad Lunds universitet beträffar, torde denna även icke vara så ringa. Häri ligger också helt visst förklaringsgrunden till det faktum, att det starkaste motståndet mot prebendeinstitutionens avskaffande alltid kommit från Lund. De skånska prebendena ha nämligen tillförsäkrat sina innehavare löner, som högst väsentligt överstigit de helt av statsmedel utgående professorslönerna, under det att förhållandet för de teologie professorerna vid Uppsala universitet länge varit omvänt, tills för några år tillbaka en reglering och en förändrad beräkning av de från pastoraten utgående lönemedlen genomfördes.

Emellertid kommer, i den mån de nya löneregleringarna träda i kraft, helt visst en högst väsentlig reduktion att inträda i de teologie Lunda-professorernas inkomster från sina prebenden och förmodligen även i de belopp, som från respektive pastorat komma att ingå i universitetets stat. Vad beträffar Uppsala universitet är, om man bortser från Uppsala domkyrkoförsamling, som jämte Vaksala är prebende till förste teologie professorn, tillika domprost, så utgör hela det belopp som från de sex prebendepastoraten Helga Trefaldighets, Danmarks, Gamla Uppsala, Börje, Hagby-Ramsta och Uppsala-Näs ingår till statsverket såsom avlöningstillgång till respektive teologie professorers avlöning endast kronor 4,895. Den ekonomiska vinsten för statsverket av prebendeinstitutionen måste väl därför få anses synnerligen minimal. Men även om den vore vida större, borde andra, mycket tungt vägande skäl kunna åberopas för bibehållande av en institution,

som dels berövar församlingarna all rätt att själva utse sina kyrkoherdar, dels även inskränker prästerskapets redan förut icke överdrivet ljusa befordringsutsikter.

Vilka äro då dessa tungt vägande skäl? I offentliga handlingar letar man förgäves efter några dylika; så anför domkapitlet i sitt utlåtande av den 16 augusti 1911: »Under villkor, att det belopp, som hittills utgått till akademien från Börje prebendeförsamling, dessförinnan beviljas av allmänna medel samt att det av större akademiska konsistoriet och kanslern för rikets universitet tillstyrkta förslaget angående en ny ordning för upprätthållande av de praktisk-teologiska övningarna i samband därmed vinner regeringens och riksdagens bifall, tillstyrker domkapitlet i underdånighet, att Börje pastorats prebendenatur upphör och att pastoralvården må uppehållas av därtill förordnad prästman, som äger att, på sätt kronofogden föreslår, uppbära hela lönen, tills frågan om den av prästlöneregleringskommittén föreslagna och av domkapitlet understödda förändringen i Börje församlings ställning blir i sinom tid avgjord.» Alltså endast ekonomiska skäl, och dessa skäl tyckas vara de enda vägande vid bedömandet av dessa spörsmål.

Mera privatim kan man av denna institutions försvarare — vanligen herrar prebendarier själva — få höra åberopas den stora betydelsen för vetenskapen av den rapport med det kyrkliga församllingslivet, som prebendeinstitutionen framför allt annat skulle möjliggöra. Man behöver ej förneka betydelsen av denna synpunkt för att dock anse sig ha rätt att undersöka, huru saken i verkligheten ställer sig. Innebär prebendeinstitutionen någon som helst garanti för, att ett så riktigt och ideellt syftemål som det anförda verkligen skall vinnas? Härtill måste svaras ett obetingat nej. Erfarenheten har visat, att en prebendekyrkoherde, som av en eller annan orsak ej finner för gott att befatta sig med sitt prebende i annan mån än att han efter grunder, som ingen annan än han själv bestämmer, avlönar sin vice pastor, icke av något kan därtill tvingas. Sålunda har det förekommit, att en prebendekyrkoherde under loppet av fem år endast två gånger besökt sin församling. En för övrigt som mycket intresserad ansedd prebendekyrkoherde predikade högst 4 à 5 gånger på året. Som regel torde visserligen kunna sägas, att prebendarierna i allmänhet hålla sina av dem själva bestämda predikoturer — en gång i månaden — och hållandet av någon stämma, men därtill inskränker sig ock deras kontakt med församlingarna.

För att i någon mån belysa, huru man ute i församlingarna ser denna sak, har jag införskaffat några kyrkoråds- samt stämmobeslut, vilka såsom bilagor nr 1—6 bifogas motionen.

Av vad jag sålunda anført får jag hemställa,

att riksdagen ville besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning, på vad sätt den med teologie professurerna förenade prebendeinstitutionen må upphöra.

Stockholm den 31 januari 1917.

J. Henry Erikson
i Uppsala.

Harald Hallén.

K. A. Borg.

Avskrift.

Bilaga 1.

Utdrag ur protokoll, hållet i ordinarie kyrkostämman med Danmarks församling den 27 december 1909.

§ 7.

På väckt fråga om åtgärders vidtagande för Danmarks församling av Uppsala län upphörande att vara prebendepastorat föredrogs följande förslag till underdånig skrivelse:

Till Konungen.

Utan att vilja förneka den betydelse prebendeinstitutionen under århundraden haft för vetenskapen och kyrkan i Sverige under tider, då penningtillgången varit knapp och till följd därav ämbets- och tjänstemäns löner övertärande, för att icke säga uteslutande, måste utgå in natura torde det icke kunna nekas att numera knappast något giltigt skäl kan uppvisas för bibehållande av ett dylikt avlönings-sätt, som i vår tid endast kvarstår i fråga om teologie professorer.

Hela summan av universitetets löneinkomst från Danmarks, Helga Trefaldighets, Gamla Uppsala, Börje, Uppsala-Näs samt Hagby och Ramsta utgör 5,165 kronor. Dessa församlingar, som i övrigt erlägga samma skatt till staten som andra få därutöver såsom bidrag till professorsavlöning utgiva vanliga kyrkoherdelöner förutom boställen. — Sålunda utgör den från Danmarks församling utgående kyrkoherdelönen bostället oberäknat 2,358 kronor 82 öre, som dock i den av Kungl. Maj:t den 28 juni 1907 fastställda utgiftsstaten för Uppsala universitet till följd av kyrkoherdens omkostnader för tjänstens uppehållande endast kunnat beräknas till 1,075 kronor. Härav framgår, att några från statsfinansiell synpunkt vägande skäl för prebendeinstitutionens bibehållande i dessa församlingar icke längre förefinnas, då ett så ringa belopp som 5,165 kronor om året icke torde spela någon roll i statsbudgeten.

Såsom skäl för denna institutions bibehållande har anförts att de teologiska vetenskapsmännen genom sin ställning såsom kyrkoherdar i en församling skulle ständigt stå i rapport med det kyrkliga livet, varigenom dels den vetenskapliga forskningen skulle i praktiskt hänseende på ett hälsosamt sätt befruktas, dels å andra sidan kristendomslivet i församlingarna röna ett ingalunda oviktigt inflytande av den vetenskapliga forskningen. Men frågan kan nu vara, huruvida och i vad mån detta syftemål verkligen uppnåtts eller om det icke på ett annat mera effektivt samt till hela församlingars rätt och bästa mera hänsynstagande sätt kan vinnas.

De teologie prebendeprofessorerna torde helt visst själva vara de första att erkänna, att det med de allt jämt ökade krav universitetsundervisningen och det i våra dagar så forcerade vetenskapliga arbetet ställer på sina utövare, icke är möjligt att ens i mycket anspråklös grad fylla en församlingsherdes och själasörjares allt mera krävande plikter. Erfarenheten har också givit vid handen, att prebendekyrkoherdens kontakt med församlingen i det stora hela inskränker sig till högst få predikningar årligen, samt hållande av en eller annan kyrkostämman. Ingen lär väl vilja kalla ett sådant förhållande tillfredsställande.

I senaste löneregleringsförslag har alltid förutsatts, att prebendeinstitutionen under nästa löneregleringsperiod skulle komma att upphöra endast med undantag för de prebenden, som anslagits till professorer i praktisk teologi. Det har dock visat sig, att ställningen såsom prebendekyrkoherde icke är tillräcklig för att tvinga ens den praktiska teologiens representant att komma i någon som helst kontakt med sin församling och dess kyrkliga intressen. Ett helt annat och mera effektivt sätt för vinnande av med prebendeinstitutionen åsyftat ändamål måste därför utfinnas. Därom tillkommer det visserligen icke oss att framställa något förslag. I förbigående må det dock tillåtas framkasta den förmodan, att stadgad skyldighet för de teologie professorerna att ett bestämt mindre antal veckor årligen tjänstgöra i någon församling skulle medföra ett långt bättre och säkrare resultat än den nuvarande i så många avseenden olämpliga anordningen.

På grund av vad ovan anförts får kyrkostämman därför i underdånighet anhålla, det Eders Kungl. Maj:t täcktes till riksdagen avlåta nådig proposition på upphörande av Danmarks församlings egenskap av prebendepastorat.

Denna skrivelse godkändes till alla delar, och fick kyrkostämmans ordförande i uppdrag att å stämmans vägnar underteckna och överlämna underdåniga skrivelsen.

§ 11.

Att justera dagens protokoll valdes kyrkovärdarne.

Justerat:

Carl J. Jansson.

Som ovan:

John A. Trennmohr.

N. Danielsson.

Uppläst från predikstolen i Danmarks kyrka söndagen den 2 januari 1910
betygar

John A. Trennmohr,
Kyrkostämmans ordf. v. p.

Rätt utdraget betygar ex officio:

John A. Trennmohr,
v. pastor.

I likhet med originalet intyga:

H. Eichhorst.

E. Stiernstedt.

Avskrift.

Bilaga 2.

Utdrag ur protokoll, hållet i ordinarie kyrkostämma med Danmarks församling den 30 mars 1913.

§ 4.

Kyrkostämman, som hade blivit utlyst för att avgiva förnyat yttrande med anledning av förut av densamma inlämnad underdänig ansökan om åtgärder för upphörande av församlingens egenskap av prebendepastorat, beslöt enhälligt avgiva följande yttrande.

Enär teologiska fakulteten i Uppsala påstått, att den i den av Danmarks kyrkostämma ingivna underdäniga skrivelsen av den 21 februari 1910 förekommande uppgiften om beloppet av universitetets inkomst från Danmarks, Helga Trefaldighets, Gamla Uppsala, Börje, Uppsala—Näs och Hagby—Ramsta prebendepastorat är vilseledande och oriktig, får kyrkostämman häremot invända, att den stödde sin sifferuppgift kronor 5,165 på den av Kungl. Maj:t i nåder fastställda utgiftsstaten för universitetet i Uppsala av den 28 juni 1907, där 6 famnar ved upptagas såsom inkomst från vardera av Börje, Uppsala—Näs samt Hagby—Ramsta med tillsammans 18 famnar eller 270 kronor, vilka ju utgått, tills löneförhöjning enligt nyare stat inträdde, vadan sålunda vår uppgift blev 270 kronor högre än fakultetens. Att utgiftsstaten av den 28 juni 1907 åberopades, berodde helt enkelt därpå, att stämman saknade kännedom om, att ny stat för universitetet var fastställd kort förut.

Vidare anmärker teologiska fakulteten, att kyrkostämman i sin uppgift endast medtagit »en del och därtill de minst inkomstbringande prebendena». — Härtill får kyrkostämman svara att förutom det att i universitetets utgiftsstat, som ligger till grund för kyrkostämmans här åberopade uppgifter i frågan, intet annat finnes upptaget såsom utgående till förste teologie professorn, tillika domprost, än 12 famnar ved beräknade till kronor 180, så intaga de till domprosten anslagna prebendena i åtskilligt en annan ställning än de övriga förutnämnda prebendena.

Teologiska fakulteten synes anse, att kyrkostämman saknat befoget att ingå på den ekonomiska och finansiella sidan av saken. Man frågar sig, varför det skulle vara kyrkostämman förmenat att yttra sig om just denna sida av saken. Skulle det icke snarare kunnat läggas kyrkostämman till last, om den icke upptagit, så vitt möjligt, alla sidor av frågan? Faktum kvarstår, att, om man bortser från domprostens prebenden, då Uppsala domkyrkoförsamling intager en i mångt och mycket så annorlunda ställning än landsortsprebendena, det enligt fakultetens egen uppgift endast är kronor 4,895 (fyratusenåttahundranittiofem) som från sex prebendepastorat ingår till statsverket.

Vad vidkommer teologiska fakultetens erinran angående kyrkolönernas i prebendepastoraten årliga »skiftning» och varjehanda avbränningar, torde den för frågans rätta bedömande vara fullständigt överflödig, enär det knappast torde av respektive prebendeinnehavare kunna uppvisas, att de icke även med frånräknande av sina utgifter för pastoratens skötsel till fullo uppbära det i universitetets stat beräknade från respektive prebendepastorat utgående beloppet.

Efter vad till bemötande av teologiska fakultetens yttrande i frågan här ovan anförts, får kyrkostämman, då så väl kyrkoherde- som komministertjänsterna äro med ordinarie innehavare besatta och frågan om prebendeinstitutionens upphörande beträffande Danmarks församling under förhandenvarande omständigheter icke torde föranleda någon åtgärd — ehuru väl stämman hyser en fortfarande önskan om, att Danmarks församling en gång må få upphöra att vara prebendepastorat och äga en av församlingen vald kyrkoherde, varigenom komministertjänsten såsom obehöf- lig skulle indragas — dock för närvarande avstå från att göra något underdånigt yrkande.

§ 8.

Till justeringsmän av dagens protokoll valdes kyrkovärd J. Pettersson i Danmarksby och vaktmästaren Erik Axel Lindell i Hammarby. År och dag som ovan:

JOHN A. TRENNMOHR.

Kyrkostämmans ordförande.

Justerat: J. A. Pettersson.

E. Axel Lindell.

Uppläst från predikstolen i Danmarks kyrka söndagen den 13 april 1913
betygar

John A. Trennmohr,
v. pastor.

Rätt utdraget betygar ex officio:

John A. Trennmohr,
v. pastor.

I likhet med originalet intyga:

H. Eickhorst. E. Stiernstedt.

Avskrift.

Bilaga 3.

Utdrag av protokoll, hållet vid kyrkostämma med Börje församling den 22 januari 1911.

Sedan handlingarna i ärendet blivit upplästa, begärdes ordet av kommunalstämmans ordförande, kyrkvärden Hultén, som bland annat yttrade: Jag anhåller först att på det allra kraftigaste få instämma i Konungens befallningshavandes underdåniga hemställan till Konungen, att frågan om ombildning av den extra ordinarie professuren i praktisk teologi vid Uppsala universitet löses på sådant sätt, att medel från Börje församling icke tagas i anspråk därför, för att icke de till kyrkoherdes avlöning avsedda medel må tagas i anspråk för ett helt annat ändamål. — Jag anser,

Bihang till riksdagens protokoll 1917. 4 saml. 117 häft. (Nr 267—268.) 2

att, i avbidan på prebendeegenskapens upphörande, en vice pastor bör såsom nu vara boende i Börje församling, och att han skall uppbära hela prästlönen. Jag anholder vidare, att Börje får välja egen kyrkoherde, icke, såsom prästlöneregleringskommittén föreslagit, sammanslås med Vänge—Läby.

Ordföranden uppmanade stämmans ledamöter att yttra sig om Hulténs förslag. Instämmanden kommo från kyrkvärden Larsson i Ahlsta, kyrkvärden Larsson i Ströja, hemmansägaren Eriksson och Schilin i Klista, Nilsson i Tiby och Johansson i Ahlsta. Därefter antog stämman enhälligt Hulténs förslag till underdånigt svar på Kungl. Maj:ts skrivelse. År och dag som ovan:

GUSTAF BERG.

Ordförande.

Justerat: *H. W. Hultén.*

Carl Larsson.

Rätt utdraget, betygar ex officio:

K. A. Karlsson,

v. pastor i Börje församling.

Rätt avskrivet intyga:

H. Eichhorst. E. Stiernstedt.

Avskrift.

Bilaga 4.

Utdrag av protokoll, hållet vid kyrkostämma med Börje församling den 12 april 1915.

— — — — —
Börje församling anholder i djupaste underdånighet, att Börje pastorat förenas med Vänge—Läby pastorat till ett pastorat, så att Börje blir komministratur, med det sammanslagna pastoratets gemensamma komminister bosatt i Börje. År och dag som ovan.

GUSTAF BERG.

Ordförande.

Erik Lind.

Nils Andersson.

Rätt utdraget betygar ex officio:

K. A. Karlsson.

Rätt avskrivet intyga:

H. Eichhorst. E. Stiernstedt.

Bilaga 5.

Utdrag ur protokoll, fört vid sammanträde med Helga Trefaldighets församlings kyrkoråd den 22 mars 1916.

Närvarande voro jämte undertecknad ordförande herrar ledamöterna Lundeborg, Gustaf Nilsson, Brunnberg, Redin och Johansson.

§ 1.

Genom remiss från kronofogden i orten hade infordrats kyrkorådets yttrande angående vederbörande sakkunniges förslag till lönereglering för prästerskapet i Helga Trefaldighets församlings pastorat. Och beslöt kyrkorådet, efter att av detta hava tagit del, enhälligt anföra följande:

Kyrkorådet, som icke finner något vara emot det föreliggande förslaget i huvudsak att erinra, anser dock etc. — — — — —

Slutligen kan kyrkorådet icke underlåta att i anslutning till vad en av de sakkunniga i särskilt yttrande anfört såsom sin mening framhålla, att, så vitt kyrkorådet har sig bekant, intet inträffat, som bort föranleda de sakkunnige att utesluta den möjligheten, som även den ännu gällande löneregleringen förutsätter, nämligen att omständigheter kunna inträffa, vilka påkalla prebendenaturens upphörande beträffande detta pastorat, för att inte säga prebendeinstitutionens upphävande över huvud. År och dag som ovan.

FR. NATH. SANDBERG.

Justerat: P. G. Nilsson.

J. E. Johansson.

Uppläst i Helga Trefaldighets kyrka söndagen den 26 mars 1916.

Fr. Nath. Sandberg.

Rätt utdraget, betygar ex officio:

Fr. Nath. Sandberg.

Avskrift.

Bilaga 6.

Utdrag av protokoll fört vid kyrkostämma med Helga Trefaldighets församling den 25 mars 1916.

§ 2.

Sedan sakkunniges förslag till lönereglering för prästerskapet i församlingen och kyrkorådets den 22 innevarande mars däröver avgivna yttrande blivit i sin helhet

upplästa, beslöt kyrkostämman enhälligt att till alla delar instämma i detta kyrkorådets yttrande, men ville därjämte uttryckligen framhålla sin bestämda övertygelse om prebendeinstitutionens synnerliga olämplighet vad beträffar detta pastorat och sin livliga önskan, att den, om ej förr, så åtminstone vid det föreliggande löne-regleringsförslagets tillämpning, måtte upphöra. År och dag som ovan.

SIGSTEN LUNDEBERG.

Kyrkostämmans v. ordförande.

Justerat: *P. A. Söderman.*

Henry Eriksson.

Uppläst i Helga Trefaldighets kyrka söndagen den 9 april 1916.

Fr. Nath. Sandberg.

Rätt utdraget, betygar ex officio:

Fr. Nath. Sandberg.

Rätt avskrivet intyga:

H. Eichhorst. E. Stiernstedt.